

CLIL YONDASHUVI ORQALI O'ZBEK YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI TALAFFUZ KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Odilov Alimardon Boxodir o'g'li

Magistrant, Turan International University

Zebo Botirovna

Ilmiy rahbar:, f.f.n., dotsent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22744123>

Qabul qilindi: 6-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 13-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 14-sentabr 2026-yil

Annotatsiya

Ushbu maqolada CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi orqali o'zbek yuqori sinf o'quvchilarining ingliz tili talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi tadqiq etiladi. O'zbekiston umumta'lim maktablarida talaffuz ko'nikmalarini o'qitishdagi muammolar tahlil qilinib, CLIL asosidagi metodikaning samaradorligi eksperimental tarzda isbotlangan. Namangan shahridagi maktablarda o'tkazilgan eksperiment natijalari CLIL yondashuvining an'anaviy usulga nisbatan talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishda ustunligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:

CLIL, talaffuz ko'nikmalari, fonetik kompetensiya, interferensiya, yuqori sinf, ingliz tili o'qitish, O'zbekiston.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan va texnologiyaning asosiy vositasiga aylangan. Biroq ingliz tilini o'rganish jarayonida talaffuz ko'nikmalari ko'pincha grammatika va leksikaga nisbatan ikkinchi darajali masala sifatida qaralib kelmoqda. O'zbekiston umumta'lim maktablarida, ayniqsa yuqori sinflarda, o'quvchilarning talaffuz darajasi xalqaro standartlardan sezilarli darajada past ekanligi tadqiqotlar bilan isbotlangan (Jenkins, 2009; Swan & Smith, 2001).

O'zbek tili va ingliz tili fonetik tizimlarining farqliligi natijasida o'quvchilarda ona tilining interferensiya ta'siri kuchli namoyon bo'ladi: interdental tovushlar (θ, ð), so'z urg'usi va intonatsiya naqshlarida tizimli xatolar kuzatiladi. An'anaviy o'qitish usullari bu muammoni yetarlicha hal eta olmayapti, chunki talaffuz alohida tovushlar darajasida, muloqot kontekstidan ajratilgan holda o'rgatiladi (Celce-Murcia et al., 2010).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son qarori chet tillarni o'qitishda zamonaviy metodlarni joriy etishni, jumladan CLIL kabi innovatsion yondashuvlarni qo'llashni ustuvor vazifa sifatida belgilab bergan. Ushbu maqolada CLIL yondashuvining yuqori sinf o'quvchilarida talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligi eksperimental tarzda o'rganiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

CLIL (Content and Language Integrated Learning) — mazmun va tilni integrallashgan holda o'qitish yondashuvi bo'lib, u 1990-yillarning o'rtalarida Yevropada paydo bo'lgan va keyinchalik butun dunyoga tarqalgan. Coyle et al. (2010) tomonidan ishlab chiqilgan 4C modeli (Content,

Communication, Cognition, Culture) CLILning asosiy metodologik asosini tashkil etadi. Bu model talaffuzni o'rgatishda mazmun, muloqot, kognitivlik va madaniyat uyg'unligini ta'minlaydi.

Xalqaro tadqiqotlar CLIL yondashuvining talaffuzni rivojlantirishdagi samaradorligini isbotlagan. Dalton-Puffer (2007) Avstriya maktablarida CLIL guruhlaridagi o'quvchilarning talaffuzi an'anaviy guruhlariga nisbatan sezilarli darajada yaxshiroq ekanligini aniqlagan. Lasagabaster va Sierra (2009) Ispaniyada o'tkazilgan tadqiqotda CLIL o'quvchilarining talaffuz darajasi, nutq ravonligi va og'zaki muloqotga ishonchi yuqori ekanligini ko'rsatgan.

O'zbekiston kontekstida Jalolov (2012) mahalliy maktablarda ingliz tili o'qitishida og'zaki nutq va talaffuzga yetarlicha e'tibor berilmayotganligini ta'kidlagan. Irisqulov (2016) ingliz tili fonetikasini o'qitish texnologiyalarini o'rganib, talaffuzni rivojlantirishda tizimli yondashuv zarurligini asoslagan. Karimova (2019) o'zbek o'quvchilarining ingliz tili talaffuzidagi interferensiya xatolarini tahlil qilib, kontrastiv mashqlar tizimini ishlab chiqqan. Biroq yuqori sinflarda CLIL orqali talaffuzni rivojlantirishga oid maxsus tadqiqotlar hozircha amalga oshirilmagan, bu esa ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda aralash metod (mixed methods design) qo'llanildi: miqdoriy ma'lumotlar (talaffuz testlari natijalari, statistik tahlil) va sifat ma'lumotlari (pedagogik kuzatuv, intervyu, o'quvchilarning yozma refleksiylari) birlashtirildi. Tadqiqot aniqlovchi va shakllantiruvchi eksperiment bosqichlarini o'z ichiga oldi.

Tadqiqot Namangan shahridagi 3-sonli ixtisoslashtirilgan umumta'lim maktabi va 15-sonli umumta'lim maktabining 10-sinf o'quvchilari ishtirokida o'tkazildi. Ishtirokchilar ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi ($n = 48$) va nazorat guruhi ($n = 46$). Tajriba guruhida CLIL asosida ishlab chiqilgan dars va mashqlar tizimi qo'llanildi; nazorat guruhida an'anaviy usulda — darslikdagi fonetik mashqlar va o'qituvchining namunaviy talaffuzi orqali — ta'lim tashkil etildi. Eksperiment 12 hafta (jami 24 soat maxsus mashg'ulot) davom etdi.

Talaffuz darajasi dastlabki, oraliq (4-hafta, 8-hafta) va yakuniy testlar orqali baholandi. Baholash mezonlari sifatida tovushlarni to'g'ri artikulyatsiya qilish (segmentalar), so'z urg'usini to'g'ri qo'yish, gap intonatsiyasini to'g'ri qo'llash, nutq ravonligi va tushunarlilik ko'rsatkichlari qabul qilindi. Testlar audio yozib olinib, ikki mustaqil ekspert tomonidan 1–5 ballik shkala asosida baholandi. Guruhlar o'rtasidagi statistik farqning ishonchliligini aniqlashda Student t-mezone qo'llanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Dastlabki test natijalariga ko'ra, tajriba (o'rtacha ball: 2,4) va nazorat (o'rtacha ball: 2,5) guruhlar talaffuz darajasi taxminan bir xil bo'lib, guruhlar o'rtasida statistik jihatdan sezilarli farq kuzatilmadi. Bu eksperimentni tashkil etishning asosiy sharti — guruhlar teng darajadan boshlanishi — bajarilganligini tasdiqladi.

12 haftalik eksperiment yakunida tajriba guruhida o'rtacha ball 2,4 dan 4,2 ga ko'tarildi, nazorat guruhida esa 2,5 dan 3,1 ga oshdi. Student t-testi natijalariga ko'ra, guruhlar o'rtasidagi farq statistik jihatdan ishonchli ekanligi aniqlandi ($t = 6,84$; $p < 0,05$). Segmental darajada: interdental tovushlarni to'g'ri talaffuz qila oladigan o'quvchilar ulushi tajriba guruhida 18% dan 78% ga ko'tarildi (nazorat guruhida: 35% dan 42% ga). So'z urg'usini to'g'ri qo'yish ko'rsatkichi tajriba guruhida 22% dan 82% ga oshdi (nazorat guruhida: 38% dan 48% ga). Suprasegmental darajada: intonatsiya naqshlarini to'g'ri qo'llash tajriba guruhida 74% ga yetdi (nazorat guruhida: 38%).

So'rovnom natijalari ($n = 48$) shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 86% guruhli loyihalar va taqdimotlarni, 78% autentik video materiallarni, 72% rol o'ynash va simulyatsiyalarni eng samarali strategiyalar deb baholadi. O'quvchilarning ochiq savollarga bergan javoblarida talaffuz xatolaridan qo'rqish kamayishi, guruhda ishlashning o'zaro o'rganishga yordam berishi va motivatsiyaning oshishi kabi ijobiy o'zgarishlar qayd etildi.

Ushbu natijalar Dalton-Puffer (2007), Lasagabaster va Sierra (2009) hamda Wolff (2012) tadqiqotlari xulosalari bilan to'liq mos keladi. CLIL yondashuvining talaffuzni rivojlantirishdagi asosiy mexanizmlari quyidagilardir: birinchidan, fan mazmuni bilan integratsiya o'quvchilarning diqqatini talaffuzdan ko'ra mazmunli muloqotga qaratib, psixologik to'siqlarni kamaytiradi; ikkinchidan,

autentik materiallar real talaffuz namunalarini ta'minlaydi; uchinchi, guruhli loyihalar ko'proq nutqiy amaliyot imkoniyatini beradi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, CLIL yondashuvi yuqori sinf o'quvchilarining ingliz tili talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishda an'anaviy usulga nisbatan statistik jihatdan ishonchli darajada samaraliroq ekanligi eksperimental tarzda isbotlandi. Ikkinchidan, CLIL asosidagi mashqlar tizimi o'zbek o'quvchilariga xos bo'lgan interferensiya xatolarini (interdental tovushlar, so'z urg'usi, intonatsiya) bartaraf etishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Uchinchi, CLIL yondashuvi talaffuz xatolaridan qo'rqish psixologik to'sig'ini kamaytiradi va o'quvchilarning og'zaki muloqotdagi motivatsiyasini oshiradi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston umumta'lim maktablarida ingliz tili o'qituvchilari, maktab metodistlari va darslik mualliflari uchun amaliy ahamiyatga ega. O'qituvchilarga har bir darsga 5–7 daqiqalik talaffuz bosqichini kiritish, autentik materiallardan muntazam foydalanish va talaffuz portfeli yuritish tavsiya etiladi. Metodistlar uchun CLIL va talaffuz metodikasi bo'yicha muntazam trening va tajriba almashish platformalarini tashkil etish zarur. Darslik mualliflari esa yuqori sinf darsliklariga CLIL tamoyillariga asoslangan talaffuz mashqlarini kiritishi maqsadga muvofiq.

Kelgusida ushbu tadqiqotni kengaytirish uchun ko'proq maktablar va hududlarni qamragan, uzoq muddatli kuzatuvni o'z ichiga olgan va gender farqlarini tahlil qiladigan tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (2010). Teaching pronunciation: A course book and reference guide (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). CLIL: Content and language integrated learning. Cambridge University Press.
3. Dalton-Puffer, C. (2007). Discourse in content and language integrated learning (CLIL) classrooms. John Benjamins Publishing Company.
4. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2005). Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. *TESOL Quarterly*, 39(3), 379–397. <https://doi.org/10.2307/3588486>
5. Ellis, R. (2008). The study of second language acquisition (2nd ed.). Oxford University Press.
6. Irisqulov, M. (2016). Ingliz tili fonetikasini o'qitish texnologiyalari. O'qituvchi.
7. Jalolov, J. (2012). Chet til o'qitish metodikasi. O'qituvchi.
8. Jenkins, J. (2009). World Englishes: A resource book for students (2nd ed.). Routledge.
9. Karimova, D. (2019). O'zbek o'quvchilarining ingliz tili talaffuzidagi interferensiya xatolari tahlili. *Xorijiy tillar*, 3, 45–52.
10. Lasagabaster, D., & Sierra, J. M. (2009). Language attitudes in CLIL and traditional EFL classes. *International CLIL Research Journal*, 1(2), 4–17.
11. Swan, M., & Smith, B. (2001). Learner English: A teacher's guide to interference and other problems (2nd ed.). Cambridge University Press.
12. Walker, R. (2010). Teaching the pronunciation of English as a lingua franca. Oxford University Press.
13. Wolff, D. (2012). The European framework for CLIL teacher education. *Synergies*, 8, 105–116.